

Цитування:

Головач Н. М. Збереження культурної спадщини в умовах воєнних конфліктів: міжнародні практики, проекти та цифрові рішення. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2025. № 2. С. 30–35.

Golovach N. (2025). Preserving Cultural Heritage in Times of War: International Practices, Projects, and Digital Solutions. *Library Science. Record Studies. Informology*, 2, 30–35 [in Ukrainian].

Головач Наталія Миколаївна,

кандидат філософських наук, доцент кафедри артменеджменту та інформаційних технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0001-8931-4302>
ngolovach@dakkkim.edu.ua

ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В УМОВАХ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ: МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ, ПРОЄКТИ ТА ЦИФРОВІ РІШЕННЯ

Мета статті – дослідити міжнародний практичний досвід збереження культурної спадщини та визначити механізми його адаптації і впровадження в Україні. **Методологія дослідження** базується на використанні теоретичних методів дослідження, зокрема аналізу і синтезу – для систематизації знань про альтернативні методи збереження культурної спадщини; порівняльний метод – для вивчення міжнародного досвіду збереження культурної спадщини в умовах збройних конфліктів; узагальнення – для формування висновків щодо ефективних практик її збереження. **Наукова новизна статті** полягає в систематизації міжнародних практик збереження культурної спадщини, зокрема механізмів, розроблених для умов воєнних конфліктів, із подальшим визначенням можливостей їх адаптації в Україні. Обґрунтовано потенціал цифрових технологій, серед яких 3D-моделювання, віртуальні реконструкції, цифрові архіви тощо, у документуванні, фіксації та відтворенні культурної спадщини в умовах воєнних конфліктів. Виокремлено комплекс інноваційних методів створення віртуальних середовищ, що поєднують науково-технічні та мистецькі підходи для збереження і подальшої реставрації культурної спадщини України. **Висновки.** На сучасному етапі внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, одним із підходів збереження культурної спадщини є застосування міжнародних механізмів. Хоча проблема збереження культурної спадщини виникає в багатьох державах світу, проте підходи до її розв'язання різняться. Міжнародна спільнота напрацювала низку моделей захисту об'єктів культурної спадщини, зокрема й на випадок воєнних конфліктів, практичний досвід яких може бути адаптований в Україні. Було розроблено та реалізовано чимало проєктів, зокрема й ті, які демонструють потенціал 3D-моделювання, віртуальних реконструкцій, цифрових архівів тощо для фіксації, відтворення та популяризації культурної спадщини в умовах ризику її фізичної втрати. На сьогодні сформувався доступний набір ефективних методів, які поєднують науково-технічні інновації і мистецькі підходи для створення віртуальних середовищ, серед яких фотографування, 3D-сканування, підготовка презентацій, відеоматеріалів тощо. Їхнє раціональне застосування, відповідно до наявних ресурсів, дає змогу не лише забезпечити збереження культурних об'єктів, а й створити основу для подальшої реставрації, дослідження та міжнародної адвокації.

Ключові слова: культурна спадщина, міжнародний досвід, цифрові технології, віртуальні середовища, проєктна діяльність, воєнний стан, громадські організації.

Golovach Nataliya,

Ph.D (Philosophy), Associated Professor of the Department of Art Management and Information Technology, National Academy of Culture and Arts Management

**PRESERVING CULTURAL HERITAGE IN TIMES OF WAR:
INTERNATIONAL PRACTICES, PROJECTS, AND DIGITAL SOLUTIONS**

The purpose of this article is to examine international practical experience in preserving cultural heritage and to identify mechanisms for its adaptation and implementation in Ukraine. The research methodology is based on the use of theoretical research methods, in particular analysis and synthesis to systematise

knowledge about alternative methods of cultural heritage preservation; comparative method to study international experience in cultural heritage preservation in conditions of armed conflict; generalisation to form conclusions about effective practices for its preservation. **The scientific novelty** lies in the systematisation of international practices for preserving cultural heritage, in particular mechanisms developed for conditions of military conflict, with a subsequent determination of the possibilities for their adaptation in Ukraine. The potential of digital technologies, including 3D modelling, virtual reconstructions, digital archives, in documenting, recording, and reproducing cultural heritage in conditions of military conflict has been substantiated. A set of innovative methods for creating virtual environments that combine scientific, technical, and artistic approaches for the preservation and further restoration of Ukraine's cultural heritage has been identified. **Conclusions.** At the present stage, as a result of the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation, one of the approaches to preserving cultural heritage is the use of international mechanisms. Although the problem of preserving cultural heritage arises in many countries around the world, the approaches to solving it vary. The international community has developed a number of models for the protection of cultural heritage sites, including in the event of armed conflict, the practical experience of which can be adapted in Ukraine. Numerous projects have been developed and implemented, including those demonstrating the potential of 3D modelling, virtual reconstructions, digital archives, etc. for recording, reproducing, and promoting cultural heritage in conditions where there is a risk of its physical loss. Today, there is an accessible set of effective methods that combine scientific and technical innovations with artistic approaches to create virtual environments, including photography, 3D scanning, preparation of presentations, video materials. Their rational application, in accordance with available resources, not only ensures the preservation of cultural objects, but also creates a basis for further restoration, research, and international advocacy.

Keywords: cultural heritage, international experience, digital technologies, virtual environments, project activities, martial law, public organisations.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі через повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України питання збереження культурної спадщини від руйнувань і знищення стало пріоритетним. Внаслідок російських обстрілів вже втрачено значну кількість історичних будівель, бібліотек, музеїв, театрів тощо. Дослідники розглядають такі дії Російської Федерації як складову стратегії, спрямованої на підриг української культурної ідентичності. У зв'язку з цим використання міжнародних механізмів захисту культурної спадщини України набуває важливого значення, а тому є потреба у вивченні та застосуванні практичного міжнародного досвіду в цій сфері [4, 8].

Ще на початку XXI століття виникла потреба вирішити проблему охорони культурної спадщини в умовах збройних конфліктів. А тому міжнародна спільнота розробила низку правил і процедур, спрямованих на захист культурних цінностей та мистецьких об'єктів, а окремі держави накопичили певний практичний досвід у цій сфері. Проте, як зазначають дослідники, у міжнародних нормативно-правових актах відсутні чітко визначені алгоритми практичного здійснення заходів зі збереження культурної спадщини під час воєнних дій [6, 570].

Проблема збереження культурної спадщини виникає в багатьох країнах світу, однак вирішують її по-різному, що зумовлює необхідність враховувати світові тенденції у сфері її збереження та усвідомлення передумов цього тривалого процесу [8, 33].

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема дослідження міжнародного досвіду збереження культурної спадщини в умовах воєнних конфліктів присвячені праці С. Гаврилюк [4], Л. Сліпчишин [8], які вивчали зарубіжний досвід захисту культурної спадщини в умовах воєнного конфлікту та сучасні підходи її збереження. М. Рогожа [7] проаналізувала практику міжнародної взаємодії в збереженні культурної спадщини України в умовах війни.

Натомість О. Куцька, О. Герус і К. Куцька [6] дослідили досвід російсько-українського збройного протистояння (2014–2022). А Д. Купрійчук [5] проаналізувала роль державного управління у сфері охорони культурної спадщини в умовах воєнного стану 2022–2023 рр.

І. Чернікова, Н. Аксьонова, М. Тимошик [10] та Д. Тарангул, І. Чернікова, Л. Дрогомирецька [9] вивчали збереження історико-культурної спадщини України в XXI ст., зокрема і як чинник національної ідентичності.

В. Добровольська аналізує сучасні підходи до документування втрат культурної спадщини України. Авторка акцентує на необхідності системного обліку культурних цінностей як інструменту їх збереження та формування доказової бази для правової оцінки воєнних злочинів, спираючись на аналіз міжнародних нормативно-правових актів, що регламентують охорону культурної спадщини в умовах збройних конфліктів [11].

Мета роботи полягає в дослідженні міжнародного практичного досвіду збереження культурної спадщини та визначенні механізмів його

адаптації і впровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі міжнародне співтовариство виробило різні моделі охорони культурної спадщини, зокрема й в умовах воєнних конфліктів. Наприклад, в армії Великої Британії створено спеціальний загін із захисту культурних цінностей, до складу якого входять фахівці з археології та мистецтва. У випадках надзвичайних ситуацій вони консультують військових щодо дотримання норм міжнародного права у сфері охорони культурної спадщини та здійснюють заходи, спрямовані на запобігання руйнуванню пам'яток. Подібну практику застосовує і армія США, де до служби залучають спеціалістів зі збереження культурної спадщини. Їхнє завдання полягає у врахуванні та прогнозуванні можливих загроз, а також у недопущенні, наскільки це можливо, знищення культурних об'єктів у зоні бойових дій [4, 6].

У країнах Близького Сходу археологічні та архітектурні пам'ятки нерідко опиняються в епіцентрі бойових дій і зазнають значних руйнувань. Водночас у регіоні діє міжнародна місія «Блакитний щит», яка спрямована на порятунок культурних об'єктів, що перебувають у зонах збройних конфліктів [4, 5]. «Блакитний щит» виступає своєрідним аналогом «червоного хреста» у сфері культури, адже він сповіщає учасників воєнних дій про необхідність дотримання міжнародних норм щодо охорони культурної спадщини. Цей знак є загальноновизнаним символом її захисту, створеним для позначення об'єктів, які мають історичну, наукову чи культурну цінність для всього людства [2].

Однак в Україні було засновано Український Комітет «Блакитного щита», діяльність якого спрямована на координацію зусиль працівників музеїв, бібліотек, архівів та інших установ з метою запобігання пошкодженню об'єктів культурної спадщини. Офіційним представником є К. Кобцев – музейний експерт, спеціаліст з охорони пам'яток та військовослужбовець Збройних Сил України.

Натомість Міжнародний комітет «Блакитного щита» оприлюднив інструкцію «Евакуація колекцій культурної спадщини: інструкції з організації робіт у разі надзвичайної ситуації», де подано рекомендації щодо порядку евакуації колекцій, їхнього зберігання та документування процесу переміщення тощо [6, 571].

Також ухвалено рішення щодо нанесення інформаційного знака «Блакитний щит» на історичні пам'ятки. Наприклад, у межах пілотного проекту «Блакитний щит» на території Сумщини для маркування було відібрано 52 пам'ятки, які включені до Державного реєстру нерухомої культурної спадщини України, серед яких архітектурні споруди, будинки культури, театри, музеї, архіви,

бібліотеки тощо. Загалом планується встановити 173 інформаційні позначки, а перші емблеми-таблички «Блакитного щита» вже з'явилися на будівлях краєзнавчого та художнього музеїв, а також на кількох спорудах у центральній частині міста [1].

Слід зауважити, що за ініціативи міжнародних організацій в Україні було створено Штаб порятунку спадщини, метою якого є забезпечити збереження культурної спадщини в умовах війни та в її посткризове відновлення у всіх регіонах країни. Основними завданнями стали:

- захист музейних колекцій від можливих втрат;
- проведення рятувальних операцій;
- фіксація та збір інформації про злочини проти культурної спадщини;
- координація взаємодії між органами державної влади, закладами культури та міжнародними інституціями [6, 571].

Діяльність Штабу здійснюється під координацією ЮНЕСКО, Міжнародної ради музеїв, Міжнародного центру досліджень, збереження та реставрації культурних цінностей та ін. [4, 6].

Водночас Міністерство культури України здійснює консультації з ЮНЕСКО щодо питань охорони культурних об'єктів у період воєнних дій. У 2022 році на зустрічі з представниками міжнародних організацій, серед яких ICOMOS, ICCROM та ін., обговорили питання вивчення та впровадження міжнародного досвіду збереження культурної спадщини в умовах збройного конфлікту [4, 7].

Проте в умовах воєнного стану особливого значення набуває співпраця державних органів України із Міжнародною радою музеїв, яка підтримує тісні зв'язки з ООН та ЮНЕСКО, має консультативний статус експерта у сфері протидії незаконному обігу культурних цінностей та співпрацює з Інтерполом і Всесвітньою митною організацією. Крім того, вона володіє необхідними повноваженнями й інструментами для захисту культурної спадщини у випадках стихійних лих чи збройних конфліктів, зокрема завдяки розгалуженому каталогу предметів культурного призначення, який використовують для запобігання їхньому нелегальному переміщенню по світу [10, 1217].

Втім слід наголосити, що з огляду на складні обставини в Україні було сформовано першу національну команду швидкого реагування на пошкодження пам'яток культури, яку створено в межах проекту «Підвищення спроможності щодо планування першої допомоги та відновлення культурної спадщини України». До складу команди увійшли 22 українські фахівці, які пройшли відповідне навчання у 2024 році [3].

У цьому напрямі розроблено та впроваджено чимало проєктів. Наприклад, у сфері

збереження культурної спадщини реалізується проєкт «Викрадена спадщина» в межах програми «Війна і мистецтво», мета якого знайти все вкрадене й повернути в Україну. У її межах створено базу «Викрадена спадщина», зокрема станом на жовтень 2023 р. включено 245 культурних об'єктів, які викрали російські окупанти з приватних і державних колекцій, що посприяє запобіганню незаконній торгівлі вкраденими культурними цінностями. Показовим прикладом стало повернення колекції «Крим: золото й таємниці Чорного моря», яка понад 10 років перебувала за межами України. Колекція була сформована ще у 2013 р. з музейних експонатів Києва, Сімферополя, Керчі, Бахчисарая та Херсонеса й направлена до Німеччини, згодом до Нідерландів з метою демонстрації в музеях. Проте після 2014 р. по-стало питання її повернення в Україну, що стало досить складною справою. У кінцевому результаті після тривалих юридичних баталій Верховний та Апеляційний суд Нідерландів ухвалили рішення повернути «скіфське золото» Україні [9, 151].

Для представлення України та її історико-культурної спадщини було реалізовано медіапроєкт *Ukraineer*. Його метою стало проведення експедицій у 16 історичних регіонах країни та створення на основі зібраних матеріалів путівників, що містять інформацію про культуру, історію, унікальні й рідкісні пам'ятки, спрямованих на просвітництво та розвиток внутрішнього туризму. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України внесло корективи в реалізацію проєкту, тим самим дослідники почали фіксувати воєнні злочини за допомогою фото, інтерв'ю та розповідей [9, 155].

Варто зауважити, що об'єкти історико-культурної спадщини, у випадку їхнього критичного пошкодження чи знищення, особливо археологічні пам'ятки, практично не підлягають відновленню, а тому охоронні заходи потребують постійної уваги та належного реагування [9, 152].

На сьогодні активно здійснюється пошук альтернативних методів збереження культурних об'єктів, які можуть опинитися під обстрілами, серед яких особливе місце посідає 3D-моделювання важливих історико-культурних пам'яток [6, 571].

Цифрові технології для збереження культурної спадщини вже стали світовим трендом, а тому було розроблено різноманітні шляхи збереження культурної спадщини за їх допомогою. Після повномасштабного вторгнення, оцифрування культурної спадщини для України стало важливою стратегією, відповідно і попит на оцифровування спадщини зріс [10, 1214].

Віртуалізація культурної спадщини вже

тривалий час застосовується на практиці, проте раніше вона мала переважно статичний і візуальний характер, поєднувалася з графічними елементами. Сучасні технології суттєво змінили підхід до цього процесу, а тому завдяки 3D-моделюванню стало можливим використання інтерактивних технологій, що поєднують комп'ютерну симуляцію реальності з фізичними, візуальними та просторовими вимірами [8, 35].

Для віртуальної реальності характерними є ознаки тривимірного зображення, інтерактивності та ефект занурення користувача у віртуальний простір. За допомогою віртуальної реальності людина отримує унікальний шанс відчувати «глибину занурення» в різні точки простору й часу, а тому, як зазначає Л. Сліпчишин, висуваються вимоги до створення якісних анотацій та метаданих об'єктів, використання програмного забезпечення як для опису, так і збереження у цифрових базах даних [8, 33].

У цьому контексті сформувалося нове поняття – інформатика культурної спадщини, яке поєднує технології сканування та фотографування в поєднанні з 3D-друком, хмарним збереженням і поширенням даних, що трансформують традиційні методи в новітні тенденції [8, 37].

Наприклад, одним із важливих проєктів представлення культурної спадщини у віртуальному культурному просторі є «Автентична Україна», спрямований на збереження та популяризацію нематеріальної культурної спадщини. Цей ресурс:

- містить інформацію про українське авангардне мистецтво першої третини ХХ століття, що формувалося під впливом народних художніх традицій [9, 154];
- включає оцифровані музейні експонати;
- пропонує віртуальні тури дерев'яними храмами Карпат, скансенами та оперними театрами;
- подає розповіді про нематеріальну культурну спадщину України, які постійно доповнюються [9, 155].

Паралельно реалізується міжнародний проєкт «Врятувати українську культурну спадщину онлайн», метою якого є архівація контенту численних вебсайтів, присвячених національній культурі. У його реалізації бере участь понад тисяча бібліотекарів, архівістів та дослідників, а також долучилися Український науковий інститут Гарвардського університету та Альбертський університет [5, 38].

Волонтерська ініціатива, яка реалізується в проєкті *SUCHO* (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online), спрямована на архівацію вебресурсів і цифрових колекцій закладів культури України, а також на збір коштів для придбання спеціалізованого обладнання з оцифрування. У 2023 році ця

ініціатива була відзначена нагородою Європейської комісії та міжнародної організації Europa Nostra за вагомий внесок у збереження культурної спадщини [7, 13].

Проте, на думку Л. Сліпчишиної, однією з проблем у збереженні культурної спадщини цифровими засобами є взаємодія користувача з інформацією, тим самим ефективність взаємодії користувача із середовищем цифрового збереження об'єктів залежить від його дизайну [8, 37].

М. Рогожа наголошує, що оцифрування в процесі збереження національної культурної спадщини має низку технічних і ціннісних питань, які тільки загострюються в умовах війни, а міжнародна допомога не лише їх вирішує, але й увиразнює [7, 13].

Наприклад, громадська організація «Архаїка» активно досліджує і збереження української культурної спадщини в межах проекту Preserving Ukrainian Legasy, реалізованого в співпраці з американськими та польськими партнерами. Завдяки цій ініціативі музейні працівники Києва, Дніпра та Запоріжжя опанували сучасні технології і отримали необхідне обладнання для оцифрування експонатів своїх закладів. Створені тривимірні моделі експонатів можна використовувати в наукових дослідженнях, організації виставок, презентацій та проведенні віртуальних екскурсій у світовому масштабі [10, 1214].

Показовим прикладом є участь шведських спеціалістів із Музею Васа в проєкті з оцифрування чотирьох старовинних човнів, піднятих із дна Дніпра та збережених у Національному заповіднику «Хортиця». Оскільки ці великогабаритні артефакти неможливо евакуювати, створення їхніх цифрових копій має важливе значення. Для цього створюються високоточні тривимірні моделі, отримані за допомогою лазерного сканування та фотограмметрії [7, 13].

На сьогодні існує широкий спектр доступних й ефективних методів, що поєднують науково-технічні досягнення та мистецтво для створення віртуальних середовищ, серед яких фотографування, сканування, створення презентацій, відео тощо, які можна раціонально застосовувати відповідно до наявних ресурсів [8, 38].

Проте в умовах воєнного стану, наголошує В. Купрійчук, важливе державне управління у сфері охорони культурної спадщини, зокрема пріоритетними напрямками мають стати спільні напрацювання державних органів влади та фахівців сфери культури, серед яких можуть бути такі пропозиції:

- враховувати культурну специфіку регіонів під час проведення реформи місцевого самоврядування з метою збереження базової мережі об'єктів культурної спадщини, посилення їх фінансової і матеріально-технічної спроможності, а

також урізноманітнення діяльності;

- удосконалювати законодавчу базу у сфері культури для розширення можливостей неурядових організацій виконувати моніторингові, управлінські, організаційні, наглядові та дослідницькі функції;

- розробляти й реалізовувати додаткові заходи, спрямовані на збереження культурної спадщини тощо [5, 40].

Усі ці ініціативи, розглянуті вище, допомагають виробити сучасні механізми збереження культурної спадщини з урахуванням викликів сьогодення та можливостей адаптувати дієвий міжнародний досвід, що посприє не лише збереженню спадщини нині, а й відновленню її в майбутньому.

Наукова новизна статті полягає в систематизації міжнародних практик збереження культурної спадщини, зокрема механізмів, розроблених для умов воєнних конфліктів, із подальшим визначенням можливостей їх адаптації в Україні. Обґрунтовано потенціал цифрових технологій, серед яких 3D-моделювання, віртуальні реконструкції, цифрові архіви тощо, у документуванні, фіксації та відтворенні культурної спадщини в умовах воєнних конфліктів. Виокремлено комплекс інноваційних методів створення віртуальних середовищ, що поєднують науково-технічні та мистецькі підходи для збереження та подальшої реставрації культурної спадщини України.

Висновки. На сучасному етапі внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України одним із підходів збереження культурної спадщини є застосування міжнародних механізмів. Хоча проблема збереження культурної спадщини виникає в багатьох державах світу, проте підходи до її розв'язання різняться. Міжнародна спільнота напрацювала низку моделей захисту об'єктів культурної спадщини, зокрема й на випадок воєнних конфліктів, практичний досвід яких може бути адаптований в Україні.

Розроблено та реалізовано чимало проєктів, зокрема й ті, які демонструють потенціал 3D-моделювання, віртуальних реконструкцій, цифрових архівів тощо для фіксації, відтворення та популяризації культурної спадщини в умовах ризику її фізичної втрати.

На сьогодні сформувався доступний набір ефективних методів, які поєднують науково-технічні інновації та мистецькі підходи для створення віртуальних середовищ, серед яких фотографування, 3D-сканування, підготовка презентацій, відеоматеріалів тощо. Їхнє раціональне застосування, відповідно до наявних ресурсів, дозволяє не лише забезпечити збереження культурних об'єктів, а й створити основу для подальшої реставрації, дослідження та міжнародної адвокації.

Список використаних джерел

1. «Блакитний щит» на Сумщині: спеціалізований підрозділ ЗСУ маркував культурні пам'ятки. URL: <https://suspilne.media/sumy/1120870-blakitnij-sit-na-sumsini-specializovaniy-pidrozdil-zsu-markuvav-kulturni-pamatki/> (дата звернення: 01.11.2025).
2. «Блакитний щит» – символ захисту культури. URL: <https://ladrada.gov.ua/publicna-informatsiia/novyny-ladyzhynskoi-miskoi-rady/blakytnyi-shchyt-symvol-zakhystu-kultury.html> (дата звернення: 17.11.2025).
3. В Україні створили першу команду рятівників культурної спадщини. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/v-ukrajini-stvorili-pershu-komandu-ryativnikov-kulturnoji-spadshchini-302675/> (дата звернення: 01.11.2025).
4. Гаврилюк С. Міжнародний досвід захисту культурних цінностей в умовах воєнного конфлікту. *Волинський музейний вісник*. Луцьк, 2022. Вип. 12. С. 3–9.
5. Купрійчук В. Державне управління у сфері охорони культурної спадщини в умовах воєнного стану 2022–2023 рр. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2023. Вип. 45. С. 36–42.
6. Куцька О., Герус О., Куцька К. Культурно-історична спадщина в умовах війни: досвід російсько-українського збройного протистояння (2014–2022 рр.). DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-68>.
7. Рогожа М. М. Збереження культурної спадщини України в умовах війни: практики міжнародної взаємодії. *Українські культурологічні студії*. 2023. № 1 (12). С. 10–14. DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1\(12\).02](https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1(12).02).
8. Сліпчишин Л. Сучасні підходи до збереження культурної спадщини: зарубіжний досвід. *Актуальність збереження культурної спадщини України* : зб. наук. ст. Львів : СПОЛОМ, 2023. С. 31–39.
9. Тарангул Л., Чернікова І., Дрогомирецька Л. Збереження історико-культурної спадщини України як чинник національної ідентичності. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 1 (9). С. 147–159. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.18>.
10. Чернікова І., Аксьонова Н., Тимошик М. Збереження культурної спадщини України у XXI ст. *Актуальні питання у сучасній науці. Історія та археологія*. 2024. № 3 (21). С. 1205–1225. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-1205-1225](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-1205-1225).
11. Dobrovolska V. Documentation and registration of damages and destructions of cultural heritage objects during the armed aggression of Russia against Ukraine. *Library Science. Record Studies. Informology*. 2024. 20(1). С. 82–87. DOI: <https://doi.org/10.63009/lrsi/1.2024.82>.

References

1. 'Blue Shield' in Sumy Region: a specialised unit of the Armed Forces of Ukraine marked cultural monuments. (2025). Retrieved from: <https://suspilne.media/sumy/1120870-blakitnij-sit-na-sumsini-specializovaniy-pidrozdil-zsu-markuvav-kulturni-pamatki/> [in Ukrainian].
2. The 'Blue Shield' is a symbol of cultural protection. (2025). <https://ladrada.gov.ua/publicna-informatsiia/novyny-ladyzhynskoi-miskoi-rady/blakytnyi-shchyt-symvol-zakhystu-kultury.html> [in Ukrainian].
3. Ukraine has established its first cultural heritage rescue team. (2024). Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/culture/v-ukrajini-stvorili-pershu-komandu-ryativnikov-kulturnoji-spadshchini-302675/> [in Ukrainian].
4. Havryliuk, S. (2022). International experience in protecting cultural property in conditions of armed conflict. *Volynskyi muzeinyi visnyk*, 12, 3–9 [in Ukrainian].
5. Kupriichuk V. (2023). State management in the field of cultural heritage protection under martial law in 2022–2023. *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*, 45, 36–42 [in Ukrainian].
6. Kutska, O., Herus, O., & Kutska, K. (2022). Cultural and historical heritage in wartime: the experience of the Russian-Ukrainian armed conflict (2014–2022). DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-68> [in Ukrainian].
7. Rohozha, M. (2023). Preserving Ukraine's cultural heritage in wartime: practices of international cooperation. *Ukrainski kulturolohični studii*, 1 (12), 10–14. DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1\(12\).02](https://doi.org/10.17721/UCS.2023.1(12).02) [in Ukrainian].
8. Slipchyshyn, L. (2023). Modern approaches to cultural heritage preservation: international experience. *Aktualnist zberezhenia kulturnoi spadshchyny Ukrainy*, 31–39 [in Ukrainian].
9. Taranhul, L., Chernikova, I., & Drohomiretska, L. (2024). Preserving Ukraine's historical and cultural heritage as a factor in national identity. *Kulturolohičniy almanakh*, 1 (9), 147–159. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.18> [in Ukrainian].
10. Chernikova, I., Aksonova, N., & Tymoshyk, M. (2024). Preserving Ukraine's cultural heritage in the 21st century. *Aktualni pytannia u suchasni nauki* : Ser. Istorii ta arkeolohiia, 3 (21), 1205–1225. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-1205-1225](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-1205-1225) [in Ukrainian].
11. Dobrovolska, V. (2024). Documentation and registration of damages and destructions of cultural heritage objects during the armed aggression of Russia against Ukraine. *Library Science. Record Studies. Informology*, 20(1), 82–87. DOI: <https://doi.org/10.63009/lrsi/1.2024.82> [in English].

Стаття надійшла до редакції 03.11.2025
Отримано після доопрацювання 05.12.2025
Прийнято до друку 15.12.2025
Опубліковано 29.12.2025